

Delgivningskvitto

Byggnadsminnesförklaring av Västerås Ångkraftverk med tillhörande byggnader och anläggningar på fastigheterna Västerås 1:132 och Västerås 1:183, Västerås, Västmanland
(4 bilagor)

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen (KML) Västerås Ångkraftverk med tillhörande byggnader och anläggningar på fastigheterna Västerås 1:132 och Västerås 1:183, för byggnadsminne.

Byggnadsminnet omfattar det område som på bilagda karta (bilaga 1) avgränsats med hel-dragen linje samt följande byggnader/anläggningar:

1. Maskinhall, kondensorkällare mm.
2. Matarvattenbyggnad.
3. Byggnad för tompannor P11, P12, P13, och P14.
4. Byggnad för tompanna P15.
5. Centraltornsbyggnad.
6. Ställverksbyggnad.
7. Oljekällare.
8. Vågstation.
9. Pumpstation.
10. Rensningshus.
11. Kloreringshus.
12. Kraftledningsstolpar med tillhörande betongfundament och stag.
13. Askbrunn.
14. Elektrisk skyddsbarriär för fiskar.
15. Bostadshus.
16. Förrådsbyggnad och kontor.
17. Kontor och verkstadslokaler.
18. Byggnad för riven tompanna.
19. Drifts- och pannförråd.
20. Verkstad.
21. Bostadshus.
22. Tvätt- och mangelbod.

Länsstyrelsen meddelar med stöd av 3 kap 2 § ovan nämnda lag följande skyddsföreskrifter:

1. Byggnaderna/anläggningarna nr 1-22 får inte rivas eller flyttas. De får inte till sin exteriör byggas om, byggas till eller på annat sätt förändras.
2. I byggnaderna/anläggningarna 1-7 och 9-11 får ingrepp inte göras i stommen. I delar av byggnaderna, som markerats med skraffering på bilagda planritning (bilaga 2), får planlösningen och den fasta inredningen inte ändras. Maskiner och annan teknisk utrustning skall bevaras.
3. Byggnaderna/anläggningarna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet skall ske med material och metoder som är anpassade till byggnadernas och anläggningarnas egenart.
4. Det område som på bilagda karta (bilaga 1) avgränsats med heldragen linje får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras. Området skall vårdas och underhållas på ett sådant sätt att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till ändring av byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna.

Länsstyrelsen lämnar råd i fråga om underhållet av byggnaderna, de tekniska utomhusanläggningarna, den tekniska utrustningen och av det kringliggande området.

Angående bevarandet av ångkraftverkets maskiner och annan teknisk utrustning har en särskild överenskommelse upprättats av Länsstyrelsen som undertecknats av berörda parter.

Redogörelse för ärendet

Fråga om byggnadsminnesförklaring av Västerås Ångkraftverk med tillhörande byggnader och anläggningar väcktes 1997-02-18 av Västerås stad, byggnadsnämnden. Fråga om byggnadsminnesförklaring för bostadshuset (nr 21) väcktes 1991-03-06 (d.nr 221-2789-91) av Västerås.

Riksantikvarieämbetet har i samband med yttrande 1994-11-10 över bostadshuset (nr 21) på fastigheten Västerås 1:183, framfört betydelsen av det historiska sambandet mellan bostadshuset och ångkraftverket såväl funktionellt som arkitektoniskt och att byggnadsminnet borde inkludera båda fastigheterna.

På Länsstyrelsens initiativ genomfördes 1997 en dokumentation av kraftverksanläggningen med anledning av väckta frågor om byggnadsminnesförklaring.

Historisk bakgrund

Anläggningen planerades redan från början som ett reservkraftverk till Älvkarleby kraftstation. Kungliga Vattenfallsstyrelsen ansökte år 1915 hos Kungl. Maj:t att få uppföra en ångdriven kraftstation i Västerås. År 1915 togs Älvkarleby vattenkraftstation i bruk. Härifrån matades strömmen via en 70 kV ledning ut till det östra centralblocket, Dannemora, Uppsala, Enköping och Västerås. Vattenföringen i Dalälven var på den tiden mycket varierad och därför behövdes det ett komplement till kraftstationen. Genom att placera ett ångkraftverk i slutet av nätet kunde man vid eventuella fel på kraftnätet mata strömmen från två håll.

Det var flera olika faktorer som medförde att ångkraftverket placerades i Västerås.

- * Staden och regionen väntades i framtiden få ett större behov av elkraft.
- * Från försvarsteknisk synpunkt var det lämpligt att placera kraftnätet en bit in i landet.
- * Goda transportmöjligheter gjorde det möjligt att nå anläggningen med tåg, båt och via landsväg.
- * Torvmossar i trakten, t.ex. Ramnäs och Trummelsberg, utgjorde en bränslereserv som kunde användas i kristider.
- * Närheten till Mälaren innebar att tillgången på kylvatten till ångturbinerna var god.
- * Områdets grundläggningsförhållanden var relativt goda och det gavs utrymme för framtida utbyggnader.

Bostadshuset på fastigheten Västerås 1:183 byggdes 1918-21 av Kungl Vattenfallsstyrelsen efter ritningar av Erik Hahr. Det uppfördes som tjänstebostäder för ångkraftverkets anställda och utgjordes i huvudsak av smålägenheter. På 1950-talet genomgick bostadshuset senast en större invändig modernisering.

Arkitektur

Arkitektoniskt är Västerås Ångkraftverk intressant. Maskinhallen, pannhuset och ställverket är placerade enligt internationella förebilder, så att det i framtiden skulle vara möjligt att utvidga anläggningen i olika riktningar. Vid de olika utvidgningarna av verket har tillbyggnader oftast skett på ett additivt sätt och i byggnadsstilar som präglas av de aktuella tidsperioderna. Det betyder att de olika utbyggnadsfaserna och den tekniska utvecklingen med lätthet kan avläsas i arkitekturen. Vid byggandet av tormpannorna kom anläggningen att förändras. Det tidigare relativt låga kraftverket växte i höjd och kom att bli ett landmärke i landskapet.

Genom åren har kraftverket kompletterats med flera tillbyggnader. Den 55 meter höga tormpannebyggnaden för P13 och P14 från 1947-51 markerar ytterligare kraftverkets tekniska framåtskridande. För att få plats med den sista pannan, P15, uppfördes 1959 en kubliknande tillbyggnad i modernistisk stil på det gamla pannhuset.

Erik Hahr som var stadsarkitekt i Västerås under åren 1909 fram till 1935, har haft stor betydelse för stadens struktur och bebyggelseutformning. Erik Hahr hade ett arkitektkontor i Stockholm som han drev vid sidan av arbetet som stadsarkitekt. Hahr anlätades av bl.a.

Kungliga Vattenfallsstyrelsen att rita Västerås Ångkraftverk. I likhet med många andra industribyggnader i staden kom den att uppföras i tegel. Med speciella önskemål från Vattenfallsstyrelsen, utformades ställverk, pannhus, maskinhall och bostadshus i nationalromantisk stil. Några år senare, ritade Erik Hahr de två byggnaderna för tormpannorna P11 och P12. Den här gången valdes ett formspråk som mer ansluter till Hahrs speciella industriarkitektur. Bostadshuset (nr 21) är ävenledes uppförd i tegel och gavs av Hahr en nationalromantisk utformning. Förebilderna till bostadshuset står att finna i samtida tysk och engelsk radhusarkitektur.

Den typiska Hahrska industriarkitekturen i mörkrött stortegel kan bl a studeras i ASEA-kvarteret Mimer från 1911. Tillsammans med andra industribyggnader har denna tegelarkitektur skapat en speciell identitet åt industristaden Västerås.

Teknikhistoria

För att klara uppgiften som reservkraftverk var det nödvändigt med mycket korta uppeldningstider, så att man snabbt kunde starta elproduktionen. Pannhuset uppfördes för att rymma tio stycken ångpannor. När de två sista pannorna skulle installeras var kapaciteten hos de konvektionspannor som tidigare använts otillräcklig. Man beslöt därför i slutet av 1920-talet att konstruera en helt ny typ av strålningspanna, P9. Den nya pannan fungerade så bra att ytterligare en panna, P10, byggdes. Den kom att bli Skanaviens första och största kolpulvereldade panna. Genom att ta vara på värmen i rökgaserna och minimera pannans massa och mängden vatten, kunde uppeldningen förkortas och verkningsgraden förbättras.

Erfarenheten från den nya typen av strålningspanna, var så god att man beslöt sig för att år 1929-32 bygga en tormpanna, P11, med en produktionskapacitet av 130 ton ånga per timma. För att klara kraven på snabbhet och flexibilitet i driften utformades den som ett torn, 36 meter högt. Pannan hängdes i en stålkonstruktion som även bär upp de murade ytterväggarna, glaspartier och våningsplan. År 1936 till 1937 byggdes nästa tormpanna, P12 med elektrofilter för att minska utsläppet av sot.

År 1947 påbörjades byggandet av en 60 meter hög byggnad för två tormpannor, P13 och P14. Ångpannornas konstruktion har stora likheter med den tidigare, P12:an. Bland de tekniska förbättringarna som genomfördes märks en helt ny typ av rökgasrening med s.k. cykloner och parkloner.

För att klara fjärrvärmeleveranser till staden, uppfördes 1959 en oljeeldad panna, P15, i pannhusets västra del. Samtidigt skrotades pannorna P2-P6.

Uppsättningen av turbiner är unik. Turbinerna i maskinhallen har ett särskilt värde då de beskriver ångteknikens utveckling under 1900-talets första hälft. De har installerats under olika tidpunkter och visar utvecklingen från år 1917 med 7.000 kW och fram till 1951 med 65.000 kW.

LÄNSSTYRELSEN
Västmanlands län

BESLUT

Datum
1999-12-31

Dnr
221-1240-97

Sammanfattande motivering för byggnadsminnesförklaring

Västerås Ångkraftverk började byggas år 1915 och är det enda bevarade av sitt slag i Norden. Med den speciella sammansättningen av teknikhistoriska, arkitektoniska och upplevelsemässiga värden uppfyller anläggningen de särskilda krav som kan ställas på ett byggnadsminne. De olika delarna bildar tillsammans en mycket värdefull industriell helhet och beskriver en betydelsefull del av energiutbyggnaden och den ångtekniska utvecklingen under första hälften av 1900-talet. Kraftverket har även spelat en viktig roll vid elektrifieringen av Sverige. Stamlinjen på 70 kV mellan Västerås, Krylbo och Hedemora blev klar 1933 och 1935 togs beslut om en 100 mil lång ledning mellan Porjus och Västerås. Länsstyrelsen finner sammanfattningsvis att Västerås Ångkraftverk med tillhörande byggnader och anläggningar är synnerligen märkligt. Förutsättningarna för en byggnadsminnesförklaring enligt 3 kap 1 § KML är uppfyllda.

Detta beslut kan enligt 3 kap 19 § KML överklagas hos Länsrätten enligt bilaga 3 (formulär 22).

Enligt 3 kap 21 § KML gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

I ärendets slutliga handläggning har deltagit
landshövding Jan Rydh, beslutande och
antikvarie Mats Persson, föredragande samt
länsantikvarie Birgitta Cedenhag
chefsjurist Jan Pesula

Jan Rydh

Mats Persson

LÄNSSTYRELSEN
Västmanlands län

BESLUT

Datum
1999-12-31

Dnr
221-1240-97

Bilagor:

- Bilaga 1. Planritning utvisande skyddsområdet.
- Bilaga 2. Planritning utvisande skyddade interiörer.
- Bilaga 3. Hur man överklagar, formulär 22.
- Bilaga 4. Avsiktsförklaring angående Ångkraftverket, 1999-12-31.

Kopia till:

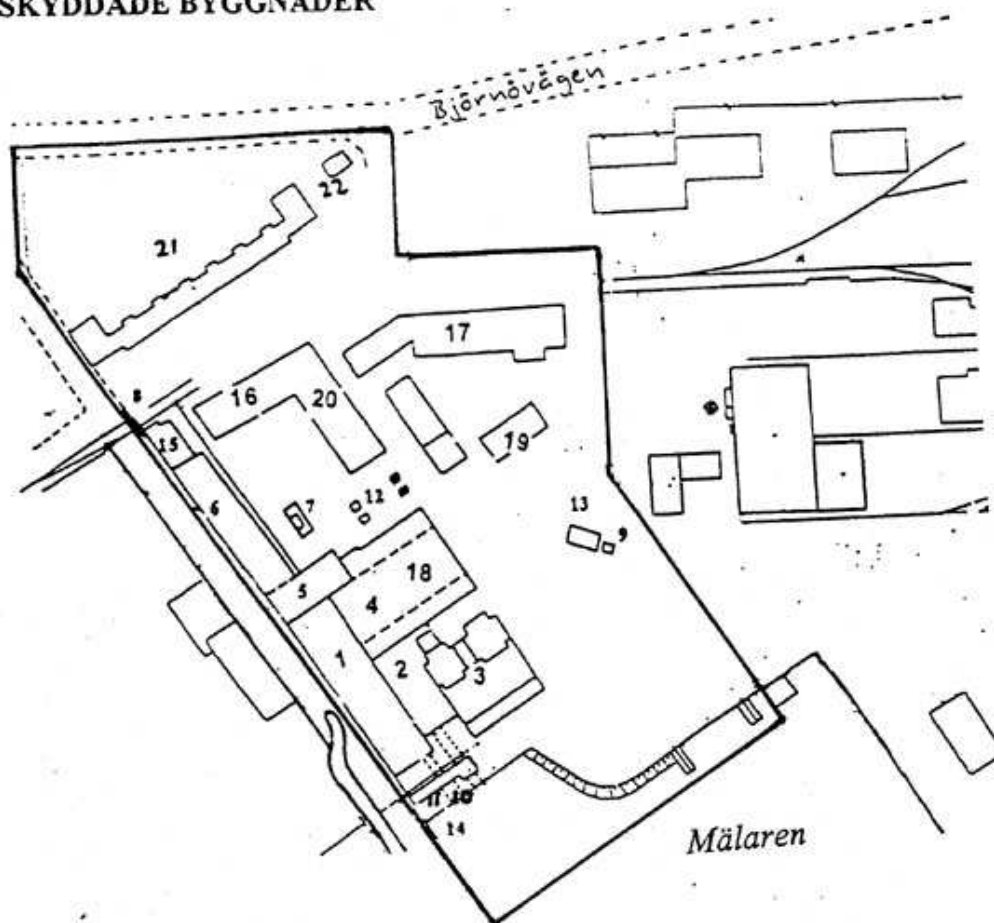
Riksantikvarieämbetet + delgivningskvitto
Västmanlands läns museum

Västerås kommun, byggnadsnämnden
Västerås kommun, kultur- och fritidsnämnden
Västerås kommun, fastighetsregistreringsmyndigheten
Inskrivningsmyndigheten vid Västerås Tingsrätt
Internt lst: Lh, Sbe, RÅ

Bilaga 1

**SKYDDSDOMRÅDE
SKYDDADE BYGGNADER**

Tillhör Länsstyrelsens beslut d.nr 221-1240-97

Byggnader och tekniska utomhusanläggningar

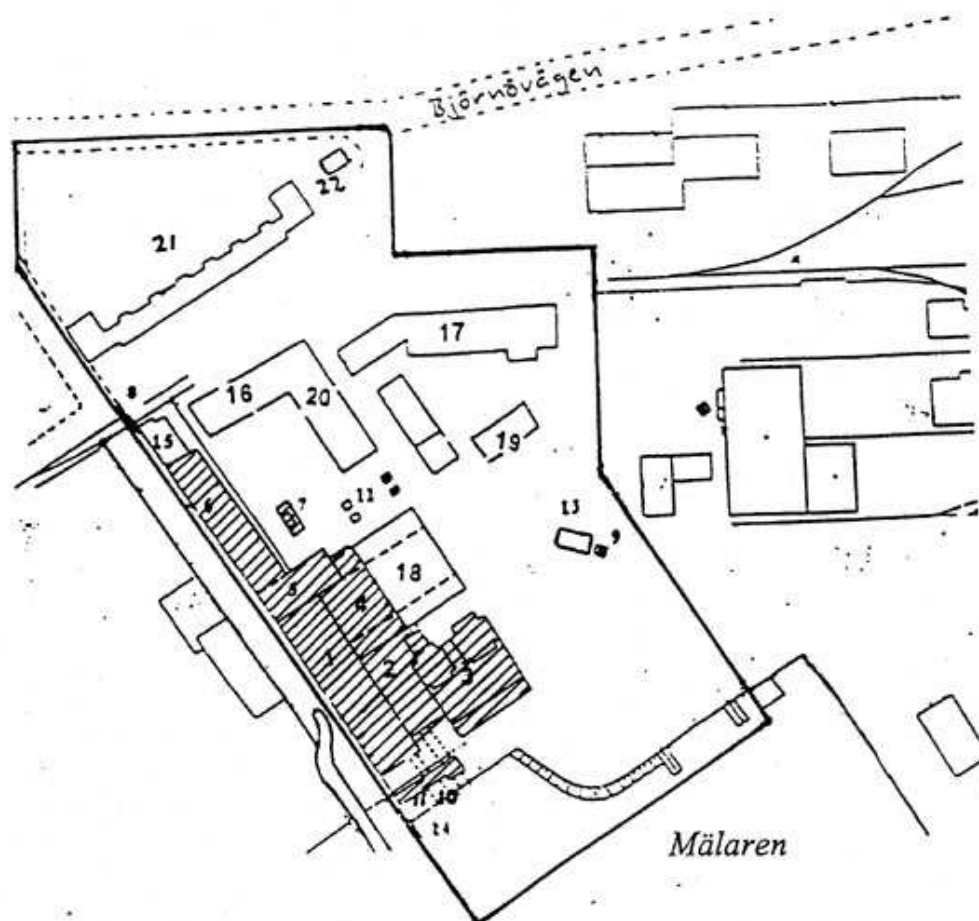
1. Maskinhall	12. Kraftledningsstolpar
2. Matarvattenbyggnad	13. Askbrunn
3. Byggnad för tompannor P11, P12, P13 och P14	14. Skyddsbarriär
4. Byggnad för tompanna 15	15. Bostadshus
5. Centraltorsbyggnad	16. Förråd och kontor
6. Ställverksbyggnad	17. Kontor och verkstad
7. Oljekällare	18. Byggnad för riven tompanna
8. Vågstation	19. Drift- och pannhusförråd
9. Pumpstation	20. Verkstad
10. Rensningshus	21. Bostadshus
11. Kloreringshus	22. Tvätt- och mangelbod

TECKENFÖRKLARING

- Gräns för skyddsområde
18 Byggnads-/anläggningsnummer

**SKYDDSSOMRÅDE
SKYDDADE INTERIÖRER**

Tillhör Länsstyrelsens beslut d.nr 221-1240-97

Byggnader och tekniska utomhusanläggningar

1. Maskinhall	12. Kraftledningsstolpar
2. Matarvattenbyggnad	13. Askbrunn
3. Byggnad för tornpannor P11, P12, P13 och P14	14. Skyddsbarriär
4. Byggnad för tornpanna 15	15. Bostadshus
5. Centraltornsbyggnad	16. Förråd och kontor
6. Ställverksbyggnad	17. Kontor och verkstad
7. Oljekällare	18. Byggnad för riven tornpanna
8. Vågstation	19. Drift- och pannhusförråd
9. Pumpstation	20. Verkstad
10. Rensningshus	21. Bostadshus
11. Kloreringshus	22. Tvätt- och mangelbod

TECKENFÖRKLARING

- Gräns för skyddsområde
- 18 Byggnads/anläggningsnummer
- //// Byggnad med skyddad interiör

Västerås ångkraftverk

